

LANDŞAFT ELEMENTLƏRİNİN HİDROTERMİK POTENSIALININ – HTP RELYEFİN MİKROPLASTİKASI ƏSASINDA MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ

Nəzakət Əlizadə, Niyazi Süleymanov

AR ETN Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu, Bakı
tekazan@mail.ru

Landşaft qurşaqları və ekosistemləri arasında qarşılıqlı əlaqənin, vəhdətin olmasının təməl şərti onların yaxın coğrafi məkanda yerləşməsidir. Məkan yaxınlığı xarici təsirlərin - təbii amillərin müəyyən interval çərçivəsində tərəddüdünü şərtləndirir ki, bu da təsirin sabit kəmiyyətlə - konstantla ifadə edilməsini mümkün edir. Böyük Qafqazın dağ boz-qəhvəyi torpaqlarının yayıldığı müxtəlif landşaft elementlərində, fərqli bitki örtüyü (mezofil meşə və çəmənlik) altında torpaq mühitinin hidrotermik potensialı–HTP elementləri mikrokaten formatda mikrorelyef plastikası əsasında tədqiq edilmişdir. Landşaftın mikrokaten formatda plastikası AutoCad proqramının tətbiqi ilə yer səthinin 10 sm plastikası və atmosfer yağıntılarının landşaft elementlərinin torpaq mühitində rütubətin qeyri-bərabər paylanması əsasında yaranan potensialın yerli əlamətləri müəyyən edilmişdir. Ərazinin ekspozisiyasının müxtəlif hissələrində mezofil meşələrlə yanaşı çəmənliklər də təşəkkül tapmışdır ki, bu ekosistemlərin mövcudluğu torpağın hidrotermik rejiminin fərqli olduğuna işarədir və elmi cəhətdən izah tələb edir.

Dağlıq ərazilərdə relyefin plastikası əsasında torpaq profilinin hidrotermik potensialının müəyyənləşdirilməsi iqlim faktorlarının təsirinin yerli çalarlarının daha dəqiq nəzərə alınmasına imkanlar yaradır. Eyni iqlim faktorlarının təsiri altında olan elementar torpaq arealının bitki örtüyünə görə fərqlənməsi hidrotermik rejimin müxtəlif olmasına əsaslı nəzəri təməl yaradır. Relyefdən asılı olaraq torpaq qatında toplanan rütubətin miqdarı fərqlidir. Yamacın mailliyi artdıqca atmosfer yağıntılarının torpağa daxil olması azalır. Eyni zamanda ekspozisiyadan asılı olaraq, torpaq və bitki səthindən buxarlanma da fərqlidir.

Meşədə formalaşan nəmlik ehtiyatı müvafiq olaraq 0-25 sm-lik qat üzrə 16,0-30,45 mm, HTP-yə görə differensiasiya isə 277-493 snr, 0-20 sm-lik qat üzrə çəmənlikdə formalaşan nəmlik ehtiyatı 11,25-31,65 mm, HTP-yə görə differensiasiya isə 206-605 snr təşkil edir. Ümumiyyətlə, orta çəkiyə görə müəyyən edilmiş HTP limitləri 350-358 snr hədudlarında tərəddüd edir. Meşə və çəmənlik üzrə potensiallar fərqi isə 8 snr bərabər olmuşdur.

Adekvatlığın nümayişi, torpaq parametrlərinin, bir az əvvəl qeyd etdiyimiz kimi, istifadə olunan mobil cihazların “torpaq-moment” prinsiplərinə uyğun olaraq vahid zond ilə multiparametrlilik təmin olunmaqla təsdiqində tapır. Tərs mütənasib kəmiyyətlər olan torpağın nəmliyi və hərarəti yeni parametrlərin çevikliyini təmin edir, əks proseslərin sərhəd limitlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir.